

фізики, а по готовності здавали написане на перевірку і вирушали готуватися до складання наступного іспиту. Наступного дня після складання всіх іспитів на дощці оголошень був вивішений список тих, що вступили, номери груп. Разом зі мною іспити склав і інший комунар Вася Чумак (1921 р. народження). Оцінити рівень підготовки випускників комуні і звичайної школи я не можу, але по розмовах тих, що поступили, не всі, хто вступав, склали іспити.

3. 15: що, за Вашими спостереженнями, змінилося в комуні після уходу А. С. Макаренка? **В.:** після уходу А. С. Макаренка з комуні радикальних змін я не побачив – працювали заводи, школа, розпорядок... Змінилося відношення В. С. Бермана до випускників комуні: випуск комунарів не був урочистим, скасовані стипендії комунарам, що вчать у ВНЗ і технікумах.

3. 16: чи часто після уходу з комуні, А. С. Макаренко відвідував її? Чи демонструвало керівництво комуні (Берман та інші) якимсь чином своє негативне відношення до Макаренка? **В.:** після уходу з комуні А. С. Макаренка в 1935 р., комуну він часто відвідував, інколи його бачили на загальних зборах комунарів, він вів бесіди із старшими комунарами. Комунари і педагогічний колектив жаліли, що А. С. Макаренко пішов з комуні. Негативного відношення до А. С. Макаренка з боку нового керівництва мною відмічено не було. Думки партійців я не знав.

НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ БОТАНІКА ФЕДОРА КУРІННОГО У ПОЛТАВСЬКОМУ ІНСТИТУТІ НАРОДНОЇ ОСВІТИ

Халимон О.В. (м. Полтава)

Ім'я ботаніка, доцента Федора Калениковича Курінного (1898-1970) займає почесне місце серед плеяди науковців природничого факультету Полтавського Національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка [1, 2, 3]. 14 років життя вченого минули у стінах вузу. У 1921 році уродженець села Педашка Костянтиноградського повіту Федір Курінний стає студентом природничого відділу Полтавського Інституту Народної Освіти (таку назву вуз носив у ті часи). Вибір майбутньої професії для юнака, мабуть, був невипадковим, бо походив він із селянської родини, тому від батьків перейняв любов до землі та природи. Ще у студентські роки він почав серйозно займатися ботанікою. Варто назвати прізвища лекторів, які викладали в інституті у той час спеціальні природничі дисципліни, бо саме під їх впливом відбулося формування Ф.К. Курінного як науковця-біолога. Так, Олександр Теофілович Булдовський вів курси зоології та методики природознавства. Він був також головою Науково-Учбової Ради інституту та завідував зоологічною лабораторією. Курс метеорології читав Михайло Митрофанович Самбікін. Неорганічну хімію викладав І.О. Власенко, загальне землеробство – К.В. Дубняк, анатомію та фізіологію людини і гістологію – професор В.В. Лауер [4, 5]. У різні роки ботанічні дисципліни в інституті викладали брати Ніколаєви – Валентин Федорович (1920-1923, 1938-1940) та Микола Федорович (1924-1930). Саме вони прищепили Федору Курінному любов до ботаніки і вірність цій науці він проніс через усе життя.

У 1924 році природничу секцію Полтавського ІНО закінчили 18 студентів, в тому числі і Ф.К. Курінний. Перед призначенням їх на роботу, за встановленим у той час порядком, кожен отримав політичну характеристику від осередку КП(б)У інституту. Ці документи були направлені до Губернського Відділу Народної Освіти у так звану "стажеву комісію" під грифом: "Цілком таємно. Членам партії." У характеристиці на Федора Курінного, зокрема, зазначено: "Буде вчителем на три." [6].

Після закінчення вузу Ф.К. Курінного залишили в інституті при кафедрі

ботаніки. Спочатку він працював лаборантом, а пізніше перейшов на викладацьку діяльність і обійняв посаду доцента. Відомо, що з осені 1931 по лютий 1934 та на початку 1935 року Федір Каленикович також завідував ботанічним кабінетом інституту [7, 8, 9]. Під керівництвом професора Миколи Федоровича Ніколаєва молодий вчений активно долучився до наукової роботи. За завданням останнього в 1926 році Ф.К. Курінний зібрав гербарій степової рослинності в околицях рідного села Педашка та в степах, що належали Ланнівській цукроварні [10].

Крім суто наукової роботи, Федір Курінний займався і методично-просвітницькою діяльністю, про що свідчать його виступи на засіданнях гуртка вчителів-природників, що діяв із 1923 року при Полтавському ІНО. На жаль, збереглося зовсім мало відомостей про тематику виступів членів гуртка, в тому числі і Ф.К. Курінного. Знаємо, що в 1926 році він представив загалу гуртківців доповіді: "Водяні рослини, як матеріал при вивченні природознавства в школі" та "Догляд за кімнатними рослинами як метод роботи в школі" [11].

Під керівництвом професора М.Ф. Ніколаєва Федір Курінний брав активну участь в організації ботанічної ділянки інституту та склав анотований список її видового різноманіття [12]. На території площею в 2800 м² вдалося зібрати близько 480 видів та форм рослин. Чимало зусиль довелось докласти ентузіастам щодо формування колекції, адже переважна більшість видів була привезена із природних ценозів Полтавщини. Саме з посадок 1928 року на вулиці Крупської, 2 (зараз – вулиця Моргуна, 16) бере початок сучасний ботанічний сад Полтавського Національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.

З кінця 20-х до середини 30-х років ХХ століття Ф.К. Курінний займався переважно геоботанікою. Користуючись порадами професора М.Ф. Ніколаєва, у липні та вересні 1928 року він провів обстеження степової рослинності в околицях с. Скалонівки Зачепилівського району [13]. Повторне дослідження місцевості науковець здійснив влітку 1929 року. Він склав геоботанічні описи, дослідив ґрунти та зібрав гербарій рослин, що нараховував понад 240 видів. У складних випадках під час визначення зібраного матеріалу ботанік звертався за консультаціями до відомих флористів Є.М. Лавренка та М.І. Котова. Федір Курінний був досить уважним дослідником, тож не випадково він описав три нових види рослин для флори Полтавщини, знайдених в околицях с. Скалонівки. Це, зокрема, вовчок пурпуровий, конюшина мінлива та плоскоплідник льонолистий. Він одним із перших вказав ще у 1928 році місцезнаходження ковили волосистої в межах м. Полтави на Монастирській горі. Молодого ботаніка цікавили й адвентивні рослини, зокрема чорнощир нетреболистий та елодея канадська, швидкість розповсюдження яких він вивчав на території Полтавщини.

Влітку 1929 та 1930 років Ф.К. Курінному пощастило два польових сезони опанувати на практиці методику геоботанічних досліджень під керівництвом відомих науковців Полтавщини. Федір Каленикович був учасником експедиції по дослідженню алювіальних луків долини р. Ворскли. Очолили експедицію завідувача кафедри сільськогосподарської ботаніки сільськогосподарського інституту Віра Платонівна Кушніренко та професор Інституту Народної Освіти Микола Федорович Ніколаєв. Під їх керівництвом працювало 26 чоловік. У межах кожного адміністративного району, де протікала річка Ворскла, шляхом рекогносцирувальних об'їздів виявлялися найбільш цікаві лучні масиви, які, у свою чергу, досліджувались детально-екскурсійними методами. Визначення гербарію та його систематизація були доручені асистентам В.Г. Ліховіцеру та Ф.К. Курінному. А зібрано матеріалу було чимало – аж 2812 гербарних аркушів [14]! Цікаво, що під час експедиції 24 липня 1930 року Федір Курінний знайшов в околицях села Хижняківки поблизу Олішні на заболочених місцях рідкісну реліктову рослину – хвоць великий (*Equisetum telmateia* Ehrh. (*E. majus* Gars., *E. maxima* auct.)). Про свою знахідку вчений опублікував

замітку у вузівському збірнику [15]. На жаль, ця публікація пройшла повз увагу флористів, і місце зростання хвоща великого на Полтавщині не було зазначено при написанні 12-томного видання "Флора УРСР" (1936-1965) [16]. А знахідка виявилася дійсно унікальною, бо Ф.К. Курінний першим вказав місце зростання виду на терені краю! З власної ініціативи професор М.Ф. Ніколаєв разом із Ф.К. Курінним вирішили також обстежити суходільні луки в околицях Полтави, які не входили до плану досліджень експедиції. Косовиця на цих луках розпочиналася пізніше та й дістатися до них можна було пішки, не витрачаючи коштів на транспорт. Тож у липні 1929 року вони і провели дослідження [17].

Отримавши практичні навички польової геоботаніки, у наступні роки Федір Каленикович уже самостійно проводив геоботанічні дослідження. Відомо, що у 1933 році за завданням Харківського Обласного Земельного Управління він очолив експедицію по обстеженню Диканського району. Дослідження, що тривали все літо і початок осені, Ф.К. Курінний проводив разом із студенткою ІІ курсу агробіологічного відділу Рижою. На час відрядження вченого навіть звільнили від виконання обов'язків керівника кафедри біології, лише зобов'язали під час сесії прийняти заліки у студентів ІІ та ІІІ курсів [18].

Науково-дослідну роботу Ф.К. Курінний поєднував з викладацькою діяльністю. У Полтавському педагогічному інституті (таку назву вуз отримав з 1933 року) він читав курси ботаніки і загальної біології. З 20 лютого 1933 року доцент Ф.К. Курінний спочатку тимчасово виконував обов'язки керівника кафедри біології [19], а з першого вересня 1934 був переведений на постійне завідування [20]. У цей час він чимало їздив у наукові відрядження до ботанічних закладів Ленінграду, Києва, Криму тощо. Так, у жовтні 1934 року Федір Каленикович цілий місяць вдосконалював свої знання з систематики квіткових рослин у Ботанічному інституті АН СРСР у Ленінграді [21].

Очілюючись кафедрою Ф.К. Курінний пробує недовго. Навесні 1935 року чорна хвиля репресій накрила навчальні заклади м. Полтави. Не обминула вона і Федора Калениковича, якого восьмого березня звільнили з роботи за "приховання перебування в Петлюрівській армії та класово-вороже походження" [22]. З 21 березня у педінституті працювала спеціальна комісія, яка проводила роботу по реалізації постанови ЦК КП(б)У від 16.03.1935 року "Про антирадянські виступи та засміченість полтавських вишів". У вузі почалися масові звільнення, починаючи з директора, викладачів і закінчуючи студентами та технічним персоналом. Лави раніше звільнених поповнили ще п'ять викладачів і 20 студентів, 10 особам була винесена адміністративна догана. Федора Калениковича звинуватили у насадженні в навчальний процес контрреволюційних і буржуазно-націоналістичних ідей. Начебто він стверджував, що план другої п'ятирічки склали лише на папері, виконувати його було нікому. Сільському господарству в цьому плані мало приділено уваги, і це й не дивно, адже воно цілком зруйновано. Комуністи лише говорили про успіхи, але в дійсності їх не було [23]. Таких звинувачень важко було позбутися, тому для талановитого науковця назавжди закритися шлях назад до вузу. Ф.К. Курінному довелося шукати роботу в іншому місці. Доля закинула його до м. Горки Могильовської області Білорусії, де він працював у Білоруському сільськогосподарському інституті до 1937 року, коли і був репресований. 10 років Ф.К. Курінний провів на засланні у Хабаровському краї. За відсутністю складу злочини його реабілітували у 1956 році. Останні роки свого життя вчений провів у м. Полтаві.

Пошуки матеріалів, що висвітлюють біографію та наукову діяльність Ф.К. Курінного, продовжуються. Вони сповна розкриють його непросту долю та значний внесок у розвиток і збагачення біологічної науки.

Література

1. Гриньова Н.Ф., Гриньова М.В. Курінний Ф.К. –завідувач кафедри ботаніки (1933-1935 рр.)// Біорізноманіття: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку.

- Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті видатних ботаніків Полтавщини Ф.К. Курінного, П.Є. Сосіна, Д.С. Івашина. – Полтава, 2004. – С. 6-8.
2. Природничий факультет: історія та сьогодення. До 95-річчя Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка та 90-річчя природничого факультету/ За заг. ред. проф. М.В. Гриньової. – Полтава: ТОВ "АСМІ", 2009. – С. 54, 81.
 3. Біорізноманіття: теорія, практика та методичні аспекти вивчення у загальноосвітній та вищій школі: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (присвячена пам'яті видатних вчених-ботаніків, які працювали в Полтавському державному педагогічному університеті імені В.Г. Короленка: Р.В. Ганжі, І.М. Голубинського, Д.С. Івашина, С.О. Іллічевського, Ф.К. Курінного, П.Є. Сосіна)/ За ред. М.В. Гриньової. – Полтава: Друкарська майстерня, 2010. – С. 19-22.
 4. Державний архів Полтавської області (ДАПО). – Ф. Р-495. – Оп. 1. – Спр. 85. – Арк. 9 зв.
 5. Там само. – Ф. Р-2318. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 1.
 6. Там само. – Ф. Р-495. – Оп. 1. – Спр. 8. – Арк. 163.
 7. Архів Полтавського державного педагогічного інституту ім. В.Г. Короленка (АПДПІ). – Ф. Р-1507. – Оп. 1 "О" (1931-1979). – Спр. 1. – Арк. 155.
 8. Там само. – Спр. 4. – Арк. 20, 20 зв.
 9. Там само. – Спр. 5. – Арк. 13 зв.
 10. Ніколаєв М.Ф. Матеріали що до рослинності на степах Полтавщини// Записки Полтавського Інституту Соціального Виховання: Т. V за 1929-30 ак. рік. – Полтава, 1930. – С. 92.
 11. Булдовський О.Т. Гурток учителів трудових шкіл при лабораторії методики природознавства в Педвузах// Записки Полтавського Інституту Народної Освіти. Т. IV за 1926-1927 ак. рік. – Полтава, 1927. – С. 114.
 12. Курінний Ф.К. Ботанічна ділянка П. І. С. В. Повний список рослин з короткими відомостями про джерела поповнення та засоби вирощування// Записки Полтавського Інституту Соціального Виховання: Т. V за 1929-30 ак. рік. – Полтава, 1930. – С. 230-253.
 13. Курінний Ф.К. Рослинність цілинного схилу в околицях с. Шкалонівки// Записки Полтавського Інституту Соціального Виховання: Т. V за 1929-30 ак. рік. – Полтава, 1930. – С. 207-225.
 14. Кушніренко В. та Ніколаєв М. Куземинський лучний масив Грунського району// Записки Полтавського сільсько-господ. Інституту. – Полтава, 1930. – Т. IV. – № 1. – С. 8, 130.
 15. Курінний Ф.К. Про знаходження *Equisetum maximum* Lam. в Полтавській окрузі// Записки Полтавського Інституту Соціального Виховання: Т. V за 1929-30 ак. рік. – Полтава, 1930. – С. 226-229.
 16. Флора УСРР/ Гол. ред. акад. О.В. Фомін. – К.: Видавництво АН УСРР, 1936. – Т. I. – С. 117-119.
 17. Ніколаєв М. і Курінний Ф. Рослинність сіножатів на схилах правого берега долини р. Ворскло в околицях м. Полтави// Записки Полтавського Інституту Соціального Виховання: Т. V за 1929-30 ак. рік. – Полтава, 1930. – С. 195-206.
 18. АПДПІ. – Ф. Р-1507. – Оп. 1 "О" (1931-1979). – Спр. 3. – Арк. 73 зв., 74, 104 зв.
 19. Там само. – Арк. 48 зв.
 20. Там само. – Спр. 4. – Арк. 97, 97 зв.
 21. Там само. – Арк. 104 зв.
 22. Там само. – Спр. 5. – Арк. 27.
 23. Там само. – Арк. 30-38.

3 ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ЗЕМЛЕЗНАВСТВА

Хлонь Н.В. (м. Глухів)

Становлення землезнавства – науки про географічну оболонку Землі –